

DR. KARDOS SÁNDOR *

AZ 1912. ÉVI XXXIII. TC. A
MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉG KATONAI BŰNVÁDI
PERRENDTARTÁSÁRÓL

A magyar katonai igazságszolgáltatás fejlődése szempontjából mérföldkönek számított az 1912. évi XXXIII. tc., amely a *Magyar Királyi Honvédség katonai bűnvádi perrendtartása* címet viselte. A törvény az eljárási szabályok keretében a bíróságok szervezeti felépítését is szabályozta. A szervezeti szabályok az 1925. évi XIII. tc.-től eltekintve lényegében az 1948. évi LXIII. tc.-ig nem változtak.

A magyar Országgyűlés 1912. június 5-én tárgyalta a katonai bűnvádi perrendtartásról szóló törvény javaslatát.

Darvai Fülöp az igazságügyi bizottság részéről a törvényjavaslat előterjesztése során felszólalásában előadta, hogy a javaslatot az igazságügyi és a véderőbizottság 1911. augusztusa óta kellő alapossággal áttekintette. Az előterjesztő jelezte azt is, hogy a katonai bűnvádi perrendtartás tervezete minden vonatkozásban megfelel azoknak a garanciális elvárásoknak, amelyeket egy bűnvádi perrendtartással szemben feltétlenül támasztani kell, hozzátéve azt is, hogy mindezt úgy törekedtek megoldani, hogy ezzel együtt „a katonai érdekek se csorbuljanak”.¹

Különös fontosságot tanúsított az előadó annak a ténynek is, hogy a katonai bűnvádi perrendtartás bevezetésével a Magyar Szent Korona területén a magyar nyelv törvénykezési nyelvvé válik.²

Székely Ferenc igazságügy-miniszter ugyanezt erősítette meg felszólalásában, amikor kijelentette, hogy ugyanúgy, ahogy az 1896. évi XXXIII. tc. (a polgári bűnvádi perrendtartás) minden tekintetben korszerű, az elvárásoknak megfelelő, mások számára is követendő

---

* Egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem, Büntetőjogi Tanszék, Tudományos vezető: dr. Stipta István egyetemi tanár.

¹ A Magyar Országgyűlés Képviselőházának Naplója XVI. kötet, Bp., 1912, 448. o.

² *Uo.*, 448. o.

például szolgáló törvény, ahhoz hasonlóan a katonai büntető perrendtartás tárgyalás alatt lévő javaslata is hasonló színvonalon áll.³

Az igazságügy-miniszter külön hivatkozott arra, hogy amíg a régi katonai eljárás egyértelműen inkvizitórius rendszerű volt, úgy most a vádrendszer alapjait fogadták el, a titkosság helyett a közvetlenség, a szóbeliség és nyilvánosság érvényesül. A védelemmel kapcsolatban pedig megállapította, hogy amíg korábban védő nem vett részt az eljárásban, a javaslatban ez már rendszeresítve van.

Az igazságügy-miniszter természetesen szintén nagyra értékelte a magyar nyelv bevezetését a törvénykezés során, bár hozzátette, hogy ennek teljes körű bevezetésére indokolt volt a 8-12 évi moratórium megszabása, mert tekintettel kell lenni a nemzetiségekre is.⁴

(A nyelvkérdés egyébként vitathatatlanul komoly nehézséget okozott, mert a szabályozás szerint több vádlott esetében, ha azok közül csak egy a magyar nemzetiségű, a tárgyalás már abban az esetben is magyarul történt. Jóllehet az ezt megelőző állapot sem volt teljességgel megnyugtató, hisz akkor egyértelműen – nemzetiségre való tekintet nélkül – németül folytatták le az eljárást.)

A magyar Országgyűlés a törvényjavaslatot általánosságban egyhangúlag elfogadta, majd a részletes vitát követően is egyhangúlag nyert elfogadást.⁵

A Főrendiház ülésére 1912. június 15-én került sor, amelyen a jelen lévő Lukács László miniszterelnök, Hadik János gróf, Vavrik Béla képviselők támogató felszólalásait követően, amelyek elsősorban a magyar nyelv használatának jelentőségét emelték ki, a főrendiház is jóváhagyta a katonai büntető perrendtartás javaslatát.

A 1912. évi XXXIII. tc. III. fejezete szövege a bírósági szervezetről:

„18. § A honvéd büntetőbíráskodást a honvéd bíróságok gyakorolják.

19. § A honvédbíróságok:
a honvéd dandárbíróságok,
a honvéd hadosztálybíróságok,
a Legfelsőbb Honvédtörvényszék.”

Ezzel a törvény egy háromszintű igazságszolgáltatási szervezetrendszert hozott létre, kiküszöbölve az 1912 előtti rendszer azon hiányosságát, hogy

³ Uo., 450. o.

⁴ Györffy László, *A nyelvkérdés a katonai büntető perrendtartásban*, Jogtudomány Közlöny, 1914, 21. szám, 222. o.

⁵ A Magyar Országgyűlés Képviselőházának Naplója X. kötet, Bp., 1911, 222. o.

a kétszintű igazságszolgáltatás nem biztosította a jogorvoslatok lehetőségét kellőképpen.

Első fokon a dandárbíróóságok álltak. A dandárbíróóságok joghatósága az adott dandárparancsnokság területi illetékességéhez igazodott. A dandárparancsnokságok székhelyén kerültek ezek a bírói fórumok felállításra:

„50. § ...a dandárbíróóságok rendszerint a honvéd dandárparancsnokságok állomáshelyein állítatnak fel és székhelyük szerint jelöltetnek meg.”⁶

Mint az idézett jogszabályhelyből is kitűnik, az 1912-es szabályozás a korábbi, kiegyezés után megszületett szervezet figyelembevételével született meg.

A bírósági tanács összetételét a törvény 53. §-a adta meg:

„53. § az ítélőbíróság (haditörvényszék) a dandárbíróóságoknál három bíróból áll, akik a következők: egy katona állományú alezredes vagy őrnagy mint elnök, egy katona állományú százados mint ülnök és a tárgyalásvezető.”

Azonban előfordulhatott az is, hogy a megjelölt rendfokozattal rendelkező tiszt nem állt rendelkezésre. Ebben az esetben a hozzá rangban legközelebb álló magasabb vagy akár alacsonyabb rendfokozatú tisztet vezényeltek ki elnöknek vagy ülnöknek. Az elnöknek viszont magasabb vagy azonos rendfokozatúnak kellett lennie, mint a tárgyalás vezetőjének.. Az elnök és az ülnök kivezénylése minden év elején előre meghatározott sorrendben történt. A sorrendtől csak „kényszerítő okokból” lehetett eltérni.

A dandárbíróóságok hatáskörébe utalt bűncselekmények esetében a bűnvádi eljárás megindítására az illetékes honvéd dandárparancsnok volt feljogosítva.

---

⁶ A katonai büntető perrendtartás kidolgozásának idején, még az esküdtszéki eljárás hívei is jelentős létszámban voltak a magyar jogéletben. A törvény egyértelműen a *schöffen* rendszer mellett foglalt állást. A miniszteri indoklás vitatkozik az esküdtszék intézményével, annak bonyolultabb, nehezebben kezelhető szervezetével, amelyek a katonai érdekeket kellőképpen nem szolgálták volna. A legénységi állományú katonát, mint társbíróként részt vevő ülnököt szintén kizárta az eljárásból arra hivatkozva, hogy a „legénység ellen azoknak a feladatoknak, amelyeket a vádper ró a bírákra, nem képes megfelelni.”

A dandárbíróóságok hatásköri szabályait az 1912. évi XXXIII. tc. 20. §-a határozta meg:

*„A dandárbíróóságokat illeti:
az eljárás és határozathozás mindazon vétségekre (kihágásokra) nézve, amelyek az alkalmazandó büntetési tételhez képest legfeljebb hathavi egyszerű vagy szigorú fogsággal, rangvesztés mellett, vagy anélkül, vagy csupán pénzbüntetéssel, avagy csupán rangvesztéssel sújtandók, ha a tettes nem tiszt, vagy hasonló állású egyén;
a közreműködés a nyomozó eljárásnál oly bűnvádi esetekben, amelyek határozathozás végett a hadosztálybíróóságokhoz vannak utalva.”*

A dandárbíróóságoktól a hadosztálybíróóságokhoz vezetett a perorvoslat útja. A hadosztályok mellett felállítandó bíróságok székhelyre és illetékességre vonatkozó szabályai a dandárbíróóságokéhoz igazodott:

„54. § ...Hadosztálybíróóságok rendszerint honvéd hadosztályparancsnokságok állomáshelyein állítatnak fel és székhelyük szerint jelöltetnek meg.”

A bíróság összetétele itt – mivel a hadosztály magasabb katonai egység – már a tárgyalásvezetőből és négy katona állományú tisztből állt. Az elnöki tisztséget itt is katona állományú személy töltötte be, méghozzá a legmagasabb rendfokozatú tiszt. Mint az 1912-t megelőző időszakban, itt is meg volt határozva, hogy a vádlott rangjától függően milyen tisztek vehettek részt a tanács ítékezésében:

*„55. §... ezek a tisztek a következők:
ha a vádlott legénységi egyén vagy rangosztályba nem sorozott havi díjas: egy törzstiszt, két százados és egy főhadnagy;
ha a vádlott tisztjelölt vagy honvéd tisztviselőjelölt, alantas tiszt vagy százados: egy ezredes vagy alezredes, egy őrnagy és két százados;
ha a vádlott őrnagy: egy ezredes, egy alezredes, és két őrnagy;
ha a vádlott alezredes: egy vezérőrnagy, egy ezredes és két alezredes;
ha a vádlott ezredes: egy vezérőrnagy és három ezredes;
ha a vádlott vezérőrnagy: egy altábornagy és három vezérőrnagy;*

ha a vádlott altábornagy: egy gyalogsági tábornok (lovassági tábornok, tábornoszernagy) és három altábornagy.

Ha a vádlott még magasabb rendfokozatú tiszt, őfelsége jelöli ki azokat a katona állományú tisztet, akik bírálként közreműködni hivatnak."

A rendelkezések még arra is kitértek, hogy a haditörvényszék egyik tagja – a tárgyalásvezetőt kivéve – sem lehet a vádlottnál alacsonyabb rendfokozatú. Amennyiben a vádlott honvéd orvos vagy honvéd tisztviselő volt, a két legalacsonyabb rangú katonaállományú tiszt helyére az illető tiszti kar két tagját vagy két, a vádlottal egy szolgálati ágba tartozó személyt kellett választani, akiknek azonos rendfokozatúnak kellett lenniük, mint akinek helyettesítésére voltak hivatva. Ha a különböző rendfokozatú katonák álltak vádlottként a haditörvényszék elé, akkor annak összeállításánál a legmagasabb vádlott-társ rendfokozata volt irányadó.

A hadosztálybíróóságok esetében az eljárás megindítására a hadosztályparancsnok, a honvédkerületi parancsnok és a honvédség főparancsnoka volt jogosult, ha elsőfokú bíróságként járt el.

A hadosztálybíróóságok hatáskörét az 1912. évi XXXIII. tc. 21. §-a szabályozta:

„21. § a hadosztálybíróóságokat illeti:

Az eljárás és határozathozás az összes büntettekre és mindazokra a vétségekre (kihágásokra) nézve, amelyek az alkalmazandó büntetési tételnél vagy a tettes személyénél fogva a dandárbíróóságok hatásköréből ki vannak véve;

Az eljárás és határozathozás a dandárbíróóságok ítéletei ellen irányuló fellebbezésekre nézve és a jelen bűnvádi perrendtartás szerint kifejezetten megjelölt esetekben a határozathozás felfolyamodások fölött.”⁷

A katonai igazságszolgáltatás élén a Legfelsőbb Honvédtörvényszék állt:

„24. § A Legfelsőbb Honvédtörvényszéknek a honvédség összes bíróságai alá vannak rendelve.”

⁷ A törvény 59. §-a értelmében, amennyiben a hadosztálybíróóság fellebbezési fórumként járt el, akkor - figyelemmel arra, hogy gyakran jogkérdéseket kellett eldönteni - a tárgyalásvezető mellett az egyik társbírónak is igazságügyi tisztnek kellett lenni.

A Legfelsőbb Honvédtörvényszék székhelye Budapesten volt, illetékessége pedig az egész ország területére kiterjedt. A Legfelsőbb Honvédtörvényszék élén, mint elnök egy magasabb rendfokozatú tábornok állt, akinek helyettesítésére egy vagy több tábornokot rendeltek ki.

A Legfelsőbb Honvédtörvényszéken tanácsokat alakítottak. Minden határozatot tanácskozás után hoztak meg. A tanács összeállításáról a törvény 67. § rendelkezett:

„67. § a tanácsok a következő összeállításban tárgyalnak és határoznak:

ha a Legfelsőbb Honvédtörvényszék elnöke elnököl, két katona állományú tábornok vagy ezredes, egy tanácselnök és három tanácsos;

ha a tanácselnök elnököl, négy tanácsos.”

A Legfelsőbb Honvédtörvényszék hatáskörét a 22. § határozta meg:

„22. § A Legfelsőbb Honvédtörvényszék az e bünvádi perrendtartása hatáskörébe utalt más határozatok és feladatok mellett a hadosztálybíróóságok ítéletei ellen irányuló fellebbezések és a semmisségi panaszok felett határoz.”

Mint az idézetből is kiderül, a legfelsőbb törvényszéknek elsődlegesen a fellebbezések elbírálása volt a feladata.

A szavazást az ítélőbíróságoknál a 75. § határozta meg:

„75. § A dandárbíróóságoknál és a hadosztálybíróóságoknál a tárgyalásvezető a Legfelsőbb Honvédtörvényszéknél az előadó szavaz legelőször. Ezután szavaznak a többi bírák, mégpedig a rendfokozatban (rangban) alacsonyabbak a magasabbak előtt. A Legfelsőbb Honvédtörvényszéknél azonban a katonaállományhoz tartozó tagok az igazságügyi tiszték után szavaznak.

Az elnök legutoljára adja le szavazatát; a Legfelsőbb Honvédtörvényszéknél csak abban az esetben szavaz, ha a szavazatok két vélemény között egyenlően oszlanak meg.”

Természetesen az 1912. évi XXXIII. tc. is szabályozta a rögtönítelő eljárást, mint különleges eljárási formát. A rögtönítelő eljárás kihirdetés alapján, illetve anélkül is lefolytatható volt. A rögtönítelő bíráskodás kihirdetésének szükségességéről a honvédelmi miniszternek állt jogában

határozni. Emellett a miniszter ezt a jogosultságot a hadosztálybíróóságokhoz utalt egyes illetékes parancsnokokra (hadosztályparancsnok, honvédkerületi parancsnok, honvédség főparancsnoka) is átruházhatta.

A rögtönítélő bíróság az illetékes parancsnok belátása alapján bármely helyen összeülhetett azon kerületen belül, amelyre a rögtönbíráskodást kihirdették.

A rögtönítélő bíróságok összetétele a hadosztálybíróóságokéval volt azonos, csupán egyetlen eltérést szabályozott a törvény:

„439. § ...a rögtönítélő bíróság tagjait a tárgyalásvezető igazságügyi tiszt kivételével mindig a katonállományú tisztek csoportjából kell venni.”

A terheltet a rögtönítélő bíróság összeülése után nyomban az elé kellett állítani. A honvéd ügyészt terhelte az a kötelezettség, hogy a bizonyítékokat előteremtse. A tárgyalást bármikor, bármely órában és a szabad ég alatt is meg lehetett tartani.

Az eljárás időtartama a három napot nem haladhatta meg. Túllépése esetén a rendes eljárás szabályait kellett alkalmazni.

A rögtönítélő bíróság, ha a terheltet a rögtönítélő eljárás alá tartozó valamely bűncselekményben egyhangúlag bűnösnek nyilvánított, ítéletében egyúttal halálbüntetést szabott ki. Ha a vádlott 20. életévét nem töltötte be, akkor szabadságvesztés büntetést is kiszabhattak.⁸

Az ítélet jogerőre emelkedéséhez a törvény az illetékes parancsnok megerősítését követelte meg. A parancsnok a halálbüntetést kegyelemből átváltoztathatta. Ha a parancsnok az ítélettel nem értett egyet, a rendes bíróság előtt folytatták le az eljárást. A jogerős ítéletet az illetékes parancsnok rávezetett megerősítő záradékával és az esetleges megkegyelmezéssel együtt a vádlott előtt haladéktalanul, nyilvánosan kellett kihirdetni.

A rögtönítélő bíróság ítélete ellen nem volt helye jogorvoslatnak. Amennyiben kegyelmi kérvényt nyújtottak be, annak nem volt halasztó hatálya az ítélet végrehajtására nézve. Az ítéletet kihirdetése után két órán belül kellett végrehajtani, amennyiben halálbüntetésről szólt.

⁸ Erre - mármint a halálos ítélet mellőzésére - akkor is lehetőség volt, ha több vádlott esetében (az I. és esetleg II. r. vádlotton) már példát statuáltak, és a szolgáltak, és a szolgálati rend és fegyelem helyreállt.

Mihelyt a rögtönbíráskodás elrendelésének oka megszűnt, haladéktalanul ki kellett hirdetni annak megszüntetését. Erre az elrendelő parancsnok, illetve a honvédelmi miniszter volt feljogosítva.

A törvény külön szabályozta a bíráskodást és annak szervezetét a hadra kelt seregnél:

„462. § Ítélobíróóságok a hadra kelt seregnél: tábori haditörvényszékek.”

A tábori haditörvényszékek az egyes seregtest-parancsnokságok mellett jöttek létre. Ezek a következők voltak: a honvéd hadosztály-parancsnokságok, vár- és kikötő-parancsnokságok, hadtestparancsnokságok, a hadsereghadtáp-parancsnokságok és a hadsereg-főparancsnokság. A hadra kelt seregnél a tábori haditörvényszékek csak esetenként, az illetékes parancsnok meghívására ültek össze. Az ítélobíróóságokat azoknál a parancsnokságoknál lévő hadseregi tábori haditörvényszékeként jelölték meg, amely parancsnokság élén az illetékes parancsnok állt.

A tábori haditörvényszék összetétele a hadosztálybíróóságokéhoz hasonlított. Az volt az eltérés, hogy a haditörvényszéki tagok, a tárgyalást vezető igazságügyi tisztet kivéve a katonaaállományú tisztekből kerültek ki. A haditörvényszéki tagok meghívásának nem volt meghatározott sorrendje.

A katonai büntető perrendtartás kidolgozása során eldöntendő kérdés volt, hogy mennyiben sikerül a modern büntetőeljárás alapelveit a törvényben összhangba hozni a sajátos katonai érdekekkel.

Egy katonai büntető perrendtartásnak ugyanis kétség kívül olyannak is kell – más egyéb szempontoknak is eleget téve – lennie, hogy alkalmas legyen a katonai rend és fegyelem folyamatos és szilárd fenntartására. Ebből a szempontból kiemelt jelentősége van az eljárás gyorsaságának, amelynek érdekében már eleve le kellett mondani több olyan garanciális intézményről, amelyek a polgári büntető perrendtartásokban mindenütt előfordulnak, ám egyben a per menetét sok esetben hosszadalmassá teszik. Ugyanebből a szempontból korlátozni kellett a perorvoslatok használatát is, míg – igaz más formában –, de meg kellett hagyni a per urául az „illetékes parancsnokot”, aki az új perrendtartásban a korábbi „bírói fensőbbégi jogot gyakorló parancsnok” fogalom helyébe lépett.

A katonai büntető perrendtartásban az alábbi személyek vettek részt:

- az illetékes parancsnok;
- az illetékes parancsnok mellé beosztott vádlóközlegek, név szerint: a dandárbíróáságnál az ügyészi tiszt, a hadosztálybíróáságnál a katonai

ügyész, a legfelsőbb katonai törvényszéknél a katonai vezérügyész, illetőleg a honvéd koronagyűző;

- a tényleges katonaaállományú tisztek;
- az igazságügyi tisztek és tisztjelöltek;
- a katonai védők lajstromába felvett ügyvédek közül választott, illetőleg kirendelt védők;
- az eljáró bíróságok, úgymint első fokon dandárbíróság, első- és másodfokú bíróság gyanánt a hadosztálybíróság és végső fórumként a legfelső katonai törvényszék.

Az illetékes parancsnokok lehetnek dandár- és hadosztályparancsnokok. Az előbbieket hatásköre a dandárbírósághoz, az utóbbiaké a hadosztálybíróságokhoz tartozó esetekre terjedt ki. Ez szolgált alapjául a dandár-, illetőleg a hadosztály-bíróságok illetékességének is.

Az új katonai bünvádi perrendtartásban az eljárás feljelentéssel indult meg, amelynek elintézése mindenkor az illetékes parancsnok hatásköréhez tartozott. Ha a parancsnok akár magából a feljelentésből, akár az ennek alapján felvett tényállásból azt látta, hogy a katonai bíróság hatásköréhez utalt bűncselekmény gyanúja áll fenn, elrendelte a nyomozást, és ennek a foganatosítására dandárbírósági ügyben az ügyészi tisztet, hadosztály-bírósági ügyben a katonai ügyészt írásbeli paranccsal utasította. Ellenkező esetben a feljelentés félre tételezt rendelte el, ha pedig a büntetőeljárásra nem alkalmas cselekmény miatt fegyelmi büntetésnek volt helye, egyidejűleg kiszabta a fegyelmi büntetést.

Az eljárás második szakasza a nyomozás volt. Ezt rendszerint az ügyészi tiszt vagy a katonai ügyész teljesítette, kivételesen azonban a dandárbíróság is megbízható volt a nyomozással.

Az illetékes parancsnok nyomozási cselekményeket nem teljesíthetett, ellenben ő döntött arról, hogy az előzetesen letartóztatott továbbra is fogva tartásban maradjon-e, illetve hogy elrendeljék-e a terhelt vizsgálati fogságba helyezését. A nyomozás eredményét az illetékes parancsnok elé kellett terjeszteni. Ha ez sikerre nem vezetett, a nyomozást a parancsnok szüntette meg abban az esetben, ha a nyomozást az ügyészi tiszt vagy a katonai ügyész teljesítette. Ha pedig a dandárbíróság volt megbízva a nyomozással, a parancsnok azt értesíti a nyomozás megszüntetésének elrendeléséről, és ebben az esetben az eljárást – formailag – a bíróság szüntette meg.

Eredményes nyomozást követően az illetékes parancsnok vádemelésre adott utasítást. Ez kétféle módon történhetett. Dandárbírósági ügyben arra utasította az ügyészi tisztet, hogy az illetékes bíróság elé büntető indítványt terjesszen, hadosztály-bírósági ügyben pedig arra irányult a vádparancs, hogy a katonai ügyész alakszerű vádiratot nyújtson be. A

vádló indítványa mindegyik esetben az volt, hogy a terhelt ellen vád tárgyává tett bűncselekmény miatt főtárgyalást kell tartani. A büntetőindítványt és a vádiratot közölni kellett a terhelttel, akinek ez alkalommal joga volt új bizonyítékait megjelölni és védőjét, ha még nem volt, megnevezni.

Hivatalból akkor kellett védőt kirendelni, ha a vád tárgyává tett cselekmény büntetési tétele az öt évet meghaladta, ha az illetékes parancsnok-, a főtárgyalás vezetője-, az ítéldbíró vagy a legfelsőbb katonai törvényszéknél folyó eljárásban annak elnöke szükségesnek tartotta, illetve, ha a kiskorú vádlott törvényes képviselője kérte.

A törvény szabályozása szerint védők lehetek a tényleges katona állományú tisztek és tisztviselők, a tényleges katonai igazságügyi tisztek és tisztjelöltek, a katonai védők lajstromába felvett ügyvédek és nem tényleges igazságügyi tisztek. A tényleges katonaállományú és a katonai egyenruhában megjelenő védő nem lehetett alacsonyabb rendfokozatú, mint a vádlott, és nem viselhetett magasabb rendfokozatot, mint az ítéldbíró elnöke.

A hadosztálybíróságok és a legfelsőbb katonai törvényszék előtti eljárásban jogtudó védőt kellett kirendelni (igazságügyi tisztet vagy ügyvédet), hacsak a vádlott ennek ellenkezését nem kívánta.

E rendelkezésekből kitűnik, hogy a törvény a felsőbb bíróság előtt a közvédők intézményét nem ismerte, továbbá, hogy a dandárbíró előtti eljárásban nem jogász védők kirendelését állította fel főszabályként, sőt ezt a hadosztálybíróság és a legfelsőbb katonai törvényszék eljárásában is megengedte (a vádlott akartának megfelelően).

A védők vonatkozásában említést érdemel, hogy a törvény védőválasztás jogát a katonai védők lajstromába felvett ügyvédekre korlátozta. A lajstrom összeállítását pedig még a közös hadügyminiszternek is jóvá kellett hagynia. Nem tekinthető így indokolatlannak, hogy a Budapesti Ügyvédi Kör mindezt az ügyvédi karra sérelmesnek tartotta, ezért ennek megváltoztatása érdekében egy feliratot terjesztett az igazságügyi miniszter elé.⁹

A büntetőper harmadik szakaszának a főtárgyalásnak lényegesebb mozzanatai a nyilvánosság, a szóbeliség és a közvetlenség, a vád és védelem egyenjogúsága, az ítéletnek a vádhoz való viszonyát tekintve a védelem érvényesülése és a bizonyítékok szabad mérlegelése voltak.¹⁰ A főtárgyalás tehát alapvetően nyilvános volt azzal a megszorítással, hogy a tárgyalásra csak olyan felnőtt férfiak bocsáthatók, akik a bíróság

⁹ Erről részletesen: *Ügyvédek Lapja*, 1911, 27-29. szám

¹⁰ Kraus Kálmán, *Főtárgyalás a Haditörvényszék előtt*, Bp., 1913, 44. o.

méltóságának megfelelően jelentek meg, és igen lényeges, hogy amennyiben a vádlott tiszt, a tárgyalásra a tényleges és katonai egyenruhában megjelenő nem tényleges katonák közül csak a tisztek és hasonló rangú egyének voltak bebocsáthatók. Az illetékes parancsnok egyébként nem lehetett jelen a főtárgyaláson.

Kizárandó, illetőleg kizárható volt a nyilvánosság a közerkölcs, a közrend, az állambiztonság, a katonai szolgálati érdekek veszélyeztetése, rágalmazás, zsarolás, becsületsértés esetén, továbbá más olyan esetekben is, ha a vádló, a sértett és a vádlott, illetve védője abba beleegyezett. A fenti esetekben sem voltak azonban kizárva a tárgyalásról a vádlott csapattestének parancsnokai, az igazságügyi tisztek, továbbá a sértett és magánpanaszos, valamint törvényes képviselőik és meghatalmazottjaik.

Az úgynevezett katonai érdekek veszélyeztetése olyan fogalomnak tűnik, amelyre hivatkozással gyakorlatilag az esetek jó részében elérhető volt a tárgyaláson a nyilvánosság kizárása.

A szóbeliség és közvetlenség a katonai bíróság főtárgyalásán is kellően érvényesült.

A bizonyítási eljárás a vádlott kihallgatásával kezdődött, és a további bizonyítás a vádlott jelenlétében folyt le. A kihallgatandó személyek mindegyikéhez, nevezetesen a vádlotthoz is, nemcsak az elnök és a tárgyalást vezető, hanem a többi bíró, a vádló, a vádlott és védője is intézhetek kérdéseket, de csupán akkor, ha a tárgyalást vezető nekik e célból megadta a szót. A tárgyalást vezető egyébként egyes kérdéseket külön visszautasíthatott, illetve, ha azokat nem látta kellően egyértelműnek, akkor kérhette annak magyarázatát, illetve indokolását is.¹¹

A katonai bűnvádi perrendtartás teljességgel elfogadta a vádelvet és a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét is, amely szerint a haditörvényszék a bizonyítékokat megbízhatóságukra és bizonyító erejükre nézve egyenként és benső összefüggésükben gondosan és lelkiismeretesen megvizsgálva szabad meggyőződése szerint határozott. Ezt a rendelkezést célszerűen egészítette ki – és juttatta érvényre a közvetlenség elvét – az a további rendelkezés, hogy a bíróság az ítélet hozatalánál csak azt vehette figyelembe, ami a főtárgyaláson a bizonyítási eljárás során akár szóban vagy írásban elhangzott.

A perorvoslatok rendszere a korábbi eljáráshoz képest egyértelműen haladóbb irányt képviselt. Rendes perorvoslatként ismert volt a felfolyamodás, a fellebbezés és a semmisségi panasz, míg rendkívüli

¹¹ A polgári büntető perrendtartás szabályai szerint a vádlotthoz csak az elnök intézhetett kérdéseket, amint láttuk, a katonai büntetőperben ugyanez más személyeket is megilletett.

perorvoslatként a semmisségi panasz a jogegység érdekébe és az újrafelvétel. Felfolyamodásnak az illetékes parancsnok vagy a bíróság rendelkezései és végzései volt helye. Ha a hatóság, melynek határozata ellen a felfolyamodás irányult, ezt alaposnak tartotta, a sérelmet maga orvosolta, míg ellenkező esetben a felfolyamodást a felülvizsgáló hatóság elé terjesztette. Fellebbezés a dandárbíróóság ítélete és a hadosztálybíróóság elsőfokú ítélete ellen volt használható. Az előbbi esetben fellebbezéssel lehetett élni egyrészt semmisségi ok miatt, a bűnösség kérdésében, illetve a büntetés kiszabása miatt.

A hadosztály-bíróóság ítéletei ellen csak a büntetés kiszabása kérdésében volt helye fellebbezésnek, mégpedig csak akkor, ha egyrészt a bíróság a büntetést az enyhítő szakasz alkalmazásával szabta ki, vagy ha a rangvesztést a vádló indítványa ellenére nem mondta ki. A vádlott javára pedig akkor volt helye fellebbezésnek, ha a bíróság az ügynevezett „rendkívüli enyhítési jogával” nem élt, vagy ha a rangvesztést olyan esetben mondta ki, amikor az nem volt feltétlenül alkalmazandó.

A dandárbíróóság ítélete ellen használt fellebbezést másodfokon a hadosztály-bíróóság, míg az utóbbi ítélet ellen bejelentett jogorvoslatot a legfelsőbb katonai törvényszék bírálta el. Mindegyik fellebbezési bíróság zárt ülésen, csupán a katonai ügyész, illetőleg a vezérügyész részvételével hozott határozatot abban az esetben, ha a fellebbezés csak a büntetés kiszabását érintette.

Semmisségi panasznak, mint önálló perorvoslatnak csak a hadosztálybíróóság elsőfokú ítélete ellen volt helye. E bíróság másodfokú ítélete perorvoslattal nem volt támadható.

A semmisségi okok egyrészt alakiai, másrészt anyagi jogi jellegűek lehetnek. Az ügynevezett alakai semmisségi okok közé az alábbiak tartoztak:

- a haditörvényszék nem volt kellőképpen alakítva;
- ha a tárgyalást oly egyén jelenléte nélkül tartották meg, ideértve kötelező védelem esetén a védőt, akinek jelenléte törvény szerint feltétlenül szükséges;
- ha a bíróság olyan szabályt sértett meg, amelynek megtartását a törvény semmisség terhe alatt rendeli (ezzel esett egy tekintet alá, ha a főtárgyaláson olyan iratot ismertettek és tették ezzel tárgyalás anyagává, amely a törvény szerint semmis volt);
- ha a főtárgyaláson olyan indítványok, törvények vagy az eljárás olyan alapelveit mellőzték, vagy helytelenül alkalmazták, amelyek figyelembe vétele az ügy lényeges megítéléséhez tartozott;
- ha a bíróság határozata önmagának vagy a bizonyítás anyagának ellentmondó, vagy összességében a bíróság határozata „érthetetlen”;

- ha a bíróság tárgyi illetékességét vagy illetéktelenségét helytelenül állapította meg;
- továbbá ha az ítélet a vádat nem merítette ki, illetve, ha túlterjeszkedett a vád keretein.

Az anyagi semmisségi okok a következők voltak:

- ha a bíróság helytelenül alkalmazta a törvényt abban a kérdésben, hogy a vádlott bűnössége megállapítható-e vagy sem, illetve büntethetőségi akadályként jelentkeztek olyan körülmények, mint a szükséges vád vagy illetékes parancsnok utasításának hiánya;
- ha a bíróság az ítéletet olyan különös részi rendelkezésre alapította, amely törvényt sértő, mert az adott tényállásra nem alkalmazható;
- a bíróság a büntetés kiszabásánál büntető hatalmát vagy a büntetési tételnek a súlyosító és enyhítő körülményekkel meghatározott kereteit, illetve a büntetés átváltoztatására vagy enyhítésre vonatkozó jogát túllépte.

A katonai bűnvádi perrendtartás semmisségi okai lényegében megegyeztek az 1896. évi XXXIII. tv. 384. és 385. §-ában felsorolt semmisségi okokkal. Eltérésként végül is az illetékes parancsnok utasításának hiánya jelentkezik, amely mint láttuk, szükségszerű velejárója volt a katonai eljárásnak.

A Legfelsőbb Katonai Törvényszék a semmisségi panaszt zárt ülésen vagy nyilvános tárgyaláson vizsgálta felül. Zárt ülésen határozott, ha a semmisségi panasz elutasítandó volt, vagy ha az ügy irataiból meg lehetett állapítani, hogy az új főtárgyalás tartása kikerülhetetlen, annak pedig még nem volt helye, hogy a legfelsőbb katonai törvényszék az ügy érdemében határozzon. (Ez nyilván a hatályon kívül helyezés és az elsőfokú bíróságnak új eljárásra történő utasításának korabeli megfogalmazása.) Más esetekben a legfelsőbb katonai törvényszék nyilvános tárgyalást tartott, amely ugyanolyan eljárási rendben folyt le, mint a királyi Kúria előtt tartott nyilvános tárgyalásé.

Semmisségi panasz a jogegység érdekében akkor volt használandó, ha a dandár- vagy a hadosztálybíróság jogerős ítélete vagy e bíróságok bármelyikének végzése a törvényt sértette. E semmisségi panaszt a katonai vezérügyész terjesztette a Legfelsőbb Katonai Törvényszék elé, amely az indítványról a felek részvétele nélkül határozott. Ez a perorvoslat is azonos volt lényegében a civil büntető perrendtartás hasonló szabályaival. Az újrafelvétel, mint rendkívüli perorvoslat, amelyet a törvény 386-402. §-ai szabályoztak, szintén megfeleltek a polgári bűnvádi perrendtartásban írtaknak.

Ez utóbbira nézve azonban említést érdemel, hogy újrafelvételre a katonai bíróság helyett a polgári büntetőbíróság vált illetékessé, ha az

újrafelvételt a vádlott terhére oly időben indítványozták, amikor vele szemben katonai bíróságnál már nem volt indítható eljárás (386. §).

Ez különösen akkor fordulhatott elő, ha a katonai büntett vagy vétség halmazatban állt közönséges büntettel vagy vétséggel. Ekkor ugyanis a katonai szolgálati viszony megszűnésétől számított egy évet követően megszűnt a katonai bíróság hatásköre és a közönséges bűncselekmény miatt kezdeményezett újrafelvétel lefolytatására már a polgári büntetőbíróság volt illetékes.

Utaltunk arra, hogy az általános bűnvádi eljáráshoz képest a katonai sajátosságok néhány ponton mégis eltérő szabályozást igényeltek.

Vitathatatlanul helyes az a büntetőeljárás alapelv, amelyet a törvény 1. §-a¹² rögzít is, hogy

„büntetésnek csak bűnvádi eljárás után közzádra és az illetékes bíróság ítélete alapján lehet helye.”

Ez nyilvánvalóan megfelel a vádelvnek és annak a követelésnek, hogy a büntetendő cselekmény miatt csak a törvényszerűen eljáró büntetőbíróság szabhat ki büntetést.

E főszabály alól a gyorsaság érdekében egy igen széles körű és súlyát tekintve is lényeges kivételre adott lehetőséget a törvény. Megengedte ugyanis, hogy amennyiben a vád tárgya olyan vétség vagy kihágás volt, amelynek büntetése az egy hónaptól hat hónapig terjedő szabadságvesztést nem haladta meg, ez esetben a bírósági eljárás mellőzésével az illetékes parancsnok fegyelmi úton vonta az elkövetőt felelősségre, feltéve, hogy a legsúlyosabb fegyelmi büntetés (nyilván a büntetés céljának) elegendőnek mutatkozott.

A törvény indokolása szerint ugyanis a katonai érdekek szükségessé tették, hogy a büntetés csekélyebb vétségek esetében gyorsan kövesse a tettet, mert ez esetben a fegyelem szempontjából előnyösebb volt a súlyát tekintve enyhébb, de gyorsabb büntetés.¹³

Mindez azonban azt a veszélyt rejtette magában, hogy a bírósági eljárást nem mindig ebből a célból, hanem sok esetben azért fogják mellőzni, mert a fegyelmi eljárás szélesebb körű lehetőséget biztosít a parancsnoknak. Gondolva itt arra a helyzetre is, hogy a fegyelmileg megfenyítettet a bíróság bírói úton esetleg felmentené.

¹² 1912. évi XXXIII. tc. 1. §

¹³ 1912. évi XXXIII. tc. 3. §

A törvény szabályozása szerint nem volt mellőzhető a bírósági út, ha a büntetés rangvesztés is lehet, mert ennek súlya már mindenképpen olyan, hogy feltétlenül indokolt a bírósági út betartása.

A törvény elfogadta alapelvül, hogy a vádat az ügyészi tiszt vagy a *katonai ügyész képviseli. A vádhatóságnak ezek a képviselői azonban az illetékes parancsnoktól függttek, mert csak akkor indíthatták meg az eljárást, ha erre a parancsnok őket utasította, és csak akkor terjeszthettek büntetőindítványt, illetőleg vádiratot a bíróság elé, ha ezt a parancsnok vádparancsban elrendelte.*

A törvény általános rendelkezései tartalmazták, hogy a bünvádi eljárásban közreműködő hatóságok és hatósági közegek egyenlő gondossággal kötelesek a terhelő és a súlyosító, valamint az enyhítő- és mentőkörülményeket figyelembe venni, a terheltet az őt megillető jogokról és a megengedett perolvasatok használásáról felvilágosítani.¹⁴

Ugyancsak a gyorsaság iránti elvárásnak felelt meg, hogy magánjogi igény elbírálásával a katonai büntetőbíróság nem foglalkozott.

Összességében megállapítható,¹⁵ hogy kétségtől volt olyan rendelkezések, amelyek az eljárásjogi elvek szempontjából kifogásolhatók (például, hogy az elsőfokú eljárásban a bírák, vádlók és védők túlnyomó része nem jogász képzésű, vagy az illetékes parancsnok tovább élő jogai), ennek ellenére a törvény mindenképpen megfelelt a kor elvárásainak és végül is a katonai érdekek védelmét megfelelően tudta egyeztetni a mindenképpen követendő eljárásjogi alapelvekkel.

Ismeretes, hogy a felsőbbbíróságok elvi jelentőségű kérdésekben hozott határozatait az adott korszakban döntvényeknek volt szokás nevezni, bár a szó szoros értelemben véve csak a Kúria teljesülési határozatát jelentette. A jogi szakirodalomban azonban elfogadott volt a felsőbbbíróságok minden elvi jelentőségű határozatát – átvitt értelemben – döntvénynek nevezni. E tekintetben meg kell állapítani, hogy a katonai felsőbbbíróságok döntvényjoga a polgári bíróságokétól alapvetően különbözött.¹⁶

A polgári ítékezés terén ugyanis a Kúria jogegységi és teljesülési határozatait valamennyi polgári bíróság köteles volt alkalmazni, egészen addig, míg azokat a Kúria teljes ülése meg nem változtatta. Erre figyelemmel a kúriai döntvények a hivatalos lapban kihirdetésre kerültek

¹⁴ 1912. évi XXXIII. tc. 4. §

¹⁵ EDVI Illés Károly, *Katonai bünvádi perrendtartás Jogállam*, Bp., 1911, 512-513.

¹⁶ Apáthy Jenő, *A döntvények a katonai büntetőjogban*, Jogtudományi Közlöny, 1917, 19. szám, 147.

és a közzététel napjának számított 15. naptól kezdve azokat a bíróságoknak követni kellett. Ezzel szemben a katonai felsőbbbíróságok egyrészt megosztottak voltak, mert a fegyveres erő mindhárom részénél egy-egy legfelsőbb fellebbviteli bíróságot állítottak fel, úgymint a Magyar Királyi Legfelsőbb Honvéd Bíróságot, a Császári és Királyi Legfelsőbb Katonai Bíróságot és a Császári Királyi Legfelsőbb Landwehr Bíróságot. A három legfelsőbb katonai bíróság egymástól teljesen független volt, amely már önmagában hordozta az eltérő döntések hozatalának a lehetőségét. Voltak ugyan törekvések a döntvények érvényesítésére a katonai ítélkezés terén is, de mivel hivatalos kihirdetésre azok nem kerültek nyilván nem érthették el – legalábbis megfelelő módon – a bennük foglaltak érvényesítését.¹⁷

SUMMARY

Act XXXIII of 1912 on the Military Criminal Code of the Hungarian Royal Army

Act XXXIII of 1912 on the Military Criminal Code of the Hungarian Royal Army may be regarded as a very significant milestone from the aspect of the development of the Hungarian military jurisdiction. Partly, because it was the first time for the Hungarian legislation to get into a situation when it could pass a law in this field and partly it is also an inevitable merit of this law that the really very old, out-of-date criminal procedure based obviously on the inquisitional system was exchanged with a procedure system fitting the up-to-date and modern principles of the time.

For in the previous procedure, the head of the criminal proceedings was the commander excising judicial supreme rights with a practically unrestricted power. He ordered an inquiry, the detention on remand, ordered the court to announce judgements, even so the strengthening of the judgements passed and the right of possible granting of pardon also depended on him.

During the procedure, the division of functions was not felt because the indictment and the defence were not represented separately, their prosecution also belonged to the tasks of the judge advocate who depended on the commander.

During the parliamentary debate on the law, Ferenc Székely, the Minister of Justice set forth that the Act on the Military Criminal Code –

¹⁷ *Uo.*, 148. o.

similarly to Act XXXIII of 1896 regulating civil criminal procedure – was modern in all respects and fulfilled the expectations. In contrast with the former practice, the indictment prevails instead of secrecy. The immediacy, oral procedure and publicity are enforced, and while formerly no defence attorney participated in the procedure, this law regulated their functioning, too.

The Minister of Justice, of course, highly appreciated the introduction of the Hungarian language during jurisdiction, although, added that a moratorium of 8-12 years would be justified before its full scale application for the nationalities also had to be taken into consideration.

Nevertheless, the language issue caused indisputably serious difficulties. According to the regulation, in the case of more than one defendant – even if there was only one Hungarian among them by nationality – then the proceedings had to be instituted in Hungarian. Whereas the situation prior to that was not absolutely reassuring either, since at that time, the procedure was unanimously carried out at that time – with no respect of the nationality – in German.

According to the regulations of the new law, the following officers participated in the military criminal procedure: the Commander concerned, the Attorney Officer, the Military Attorney, and beside the Military High Court of Justice, the Military Chief Attorney, the Judicial Officers as Defence Attorneys, the lawyers listed among the Military Defence Attorneys, and the brigadier court on the first instance, the Division Court on first and second instance, and on the final instance the Supreme Military Court of Justice.

The rights of the so called commander concerned was considerably modified as opposed to the former when the commander had a supreme judicial right. Denunciation was still his right and ordered investigation but did not have the right to perform actions related to the investigation. Following a successful investigation, he was responsible for giving order to bring accusation.

The principle of functional division was enforced even more unanimously in the judicial branch. Oral procedure and immediacy were enforced at the procedure of the military court of justice as well. The evidence began with the interrogation of the defendant and the further proving also took place in his presence. Thus, not only the president and judge heading the procedure but the other judges, the accusation attorney and the defence attorney could also put up questions to the interrogatee – and thus to the defendant as well. The judge heading the procedure, nevertheless, had the right to reject certain questions, and even had the right to have them explained or modified.

The law accepted the principle of the free judicial discretion of the evidences fully by which the Court of Justice could decide by its own free conviction examining the evidences one by one and in context carefully and conscientiously taking their reliability and proving power.

The law also included the system of remedies. The appeal, the appellate and plea for nullity were plenary remedies, while the plea for nullity in the interest of the unity of the law and the rehearing was a special remedy.

In sum, it may be concluded that the law provided was of high standard and good solution in the given period for that the Military Criminal Procedure Law should be in accordance with the basic principles of the General Criminal Procedure Law and the requirements of the military service order and discipline as well.